

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Проаналізовані проблеми, пов'язані з правовим забезпеченням національної безпеки України. Зазначається, що чинні нормативні акти в галузі національної безпеки утворюють досить складну як за структурою, так і за змістом динамічну систему, яка являє собою сукупність законів і підзаконних нормативних актів, що створюють правове забезпечення функціонування системи національної безпеки української держави.

Ключові слова: національна безпека, правове забезпечення, нормативні акти, закони, функціонування, система національної безпеки.

Анализируются проблемы, связанные с правовым обеспечением национальной безопасности Украины. Указывается, что действующие нормативные акты в сфере национальной безопасности создают достаточно сложную как по структуре, так и за содержанием динамичную систему. Обращается внимание на то, что указанные система представляет собой совокупность законов и подзаконных нормативных актов, которые обеспечивают функционирование системы национальной безопасности Украины.

Ключевые слова: национальная безопасность, правовое обеспечение, нормативные акты, законы, функционирование, система национальной безопасности.

In the article the analyzed problems, related to the legal providing of national safety of Ukraine. Marked, that operating normative acts in industry of national safety creating difficult form both of structures, and on maintenance the dynamic system, which shows itself the aggregate of laws and subordinate legislation which create legal providing of functioning of the system of national safety of the Ukrainian state.

Key words: national safety, legal providing, normative acts, laws, functioning, system of national safety.

Досліджуючи нормативні акти у галузі національної слід зазначити, що вони утворюють складну як за структурою, так і за змістом динамічну систему, і яка являє собою сукупність законів і підзаконних нормативних актів, що створюють правове забезпечення функціонування системи національної безпеки української держави.

Розглядаючи чинні нормативні акти в галузі українського законодавства про національну безпеку необхідно зазначити наступне. За критерієм характеру волевиявлення нормативні акти в галузі національної безпеки з одного боку можуть виступати як безпосереднє волевиявлення всього українського народу, а з іншого створюватись та прийматись державою або уповноваженими органами на це державної влади.

У першому випадку, вони є первинними оскільки виражають волю українського народу, як носія суверенітету та єдиного джерела влади. До таких первинних нормативних актів в галузі національної безпеки необхідно віднести Декларацію «Про державний суверенітет України» прийнятою Верховною Радою Української РСР від 16 липня 1990 року, Постанову Верховної Ради Української РСР «Про проголошення незалежності України» від 24.08.1991 р., Акт проголошення незалежності України, прийнятий Верховною Радою України 24.08.1991 року, що отримав свою підтримку на Всеукраїнському референдумі, який відбувся 1 грудня 1991 р. Ці нормативні акти стали першим правовим підґрунтям, правовою

базою якими врегульовувалися суспільні відносини незалежної, суверенної Української держави у галузі національної безпеки. В Декларації про державний суверенітет України, у IX розділі «Зовнішня і внутрішня безпека» були закладені основні засади зовнішньої та внутрішньої безпеки української держави: Українська РСР має право на власні Збройні Сили; має власні внутрішні війська та органи державної безпеки, підпорядковані Верховній Раді Української РСР. Українська РСР визначає порядок проходження військової служби громадянами Республіки. Громадяни Української РСР проходять дійсну військову службу, як правило, на території Республіки і не можуть використовуватись у військових цілях за її межами без згоди Верховної Ради Української РСР; Українська РСР урочисто проголошує про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів (не приймати, не виробляти, і не набувати ядерної зброї).

У другому випадку низка нормативних актів в галузі законодавства про національну безпеку виступають у якості похідних конституційного права оскільки виражають політичну волю української держави. Це ті нормативні акти в галузі національної безпеки, що створюються, приймаються чи санкціонуються державою та уповноваженими органами державної влади.

Нормативні акти в галузі законодавства про національну безпеку за законом та за юридичною силою поділяються на конституційні, законодавчі, підзаконні та локальні. Ці нормативні акти являють собою певну ієрархію, де підзаконні акти не можуть суперечити конституційним і законодавчим, а локальні акти у свою чергу не можуть суперечити конституційним, законодавчим і підзаконним актам.

За формою вираження нормативні акти в галузі законодавства про національну безпеку є досить різноманітними і обумовлюються існуючими підходами до організації конституційно-правових норм і способами здійснення правотворчості тих чи інших суб'єктів конституційного права.

Серед різноманітних форм вираження нормативних актів в галузі законодавства про національну безпеку провідне місце посідають нормативно-правові акти. До таких нормативно-правових актів слід віднести: Конституцію України; закони; кодекси та основи законодавства України; постанови Верховної Ради України; укази Президента України; постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України; висновки і рішення Конституційного Суду України; акти місцевих територіальних громад тощо.

Найбільш складним та вагомим нормативно-правовим актом в галузі законодавства про національну безпеку виступає Конституція України. Конституція України як єдине писане джерело конституційного права найвищої юридичної сили, виражає волю українського народу, держави щодо захисту суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки.

Конституція України як джерело найвищої юридичної сили забезпечення національної безпеки відносить до одного з найважливіших завдань держави – це справа всього українського народу (ст. 17). Це свідчить про те, що Конституція як Основний Закон української держави містить найголовніші установчі норми, якими регулюються соціальні відносини у галузі національної безпеки. Більше того, установчий характер мають не тільки окремі її положення, які слугують правовим підґрунтям в галузі національної безпеки, але й вся Конституція в цілому, оскільки вона служить основою держави і суспільства, всього законодавства, всіх

політичних і корпоративних установ країни.

Отже, Конституцію України, її основні положення, якими визначаються основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз (п. 17 ст. 92), слід розглядати як надзвичайно важливе правове підґрунтя на шляху до існування, самозабезпечення та подальшого розвитку суверенної держави.

Даючи визначення інституту національної безпеки як широке багатоаспектне поняття що відображає стан захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держав яким забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасного виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Розглядаючи зміст національної безпеки слід виділити основні об'єкти безпеки: людина і громадянин (їхні конституційні права і свободи); суспільство (його матеріальні, духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні цінності, інформаційне і навколишнє природне середовище і природні ресурси); держава її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність. Враховуючи, що необхідно умовою та запорукою існування, самозбереження і прогресивного розвитку України, збереження та примноження її матеріальних і духовних цінностей є забезпечення національної безпеки. Тож вирішення цієї актуальної для Української держави проблеми в першу чергу вимагає вироблення цілісної державної політики спрямованої на захист основних об'єктів національної безпеки, а саме:

- безпеки людини і громадянина, яка забезпечується системою правових, морально-етичних норм, суспільних державних інститутів та організацій, які гарантують реалізацію їх основних прав і свобод;

- безпеки суспільства, яка досягається наявністю та ефективною діяльністю державних і суспільних інститутів, норм, розвитку форм суспільної свідомості, які у повному обсязі забезпечують конституційні права і свободи людини і громадянина на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності;

- безпеки держави, що ґрунтується на ефективному механізмі управління та координації діяльності політичних сил та суспільних організацій, державних інститутів, а також відповідних військових формувань та правоохоронних органів держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Національна безпека як складна багатоаспектна категорія знаходить своє змістовне вираження у таких видах безпеки: економічній, політичній, військовій, державній, інформаційній, науково-технологічній, екологічній, епідемічній, фінансовій, пожежній, продовольчій тощо.

Конституція України наповнює зміст чинних законодавчих та нормативно-правових актів, якими опосередковується та забезпечується безпека особи, суспільства та держави системністю, закріплює вихідні правові засади діяльності суб'єктів національної безпеки, а також пронизує їх єдиними принципами та ідеями.

Конституція України диференційовано підходить до проблем законодавчого закріплення, а потім і організації та діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки. Загальні питання законодавчого закріплення, організації та діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки відображені як у Загальних засадах (ст. 3, 16, 17, 18), так і в окремих розділах Конституції (ст. 32 п. 1; 37; 39 п. 2; 44 п. 2; 64 п. 2; 85 п. 9; 22; 23; 31; 92 п. 17; ст. 106 п.п.1, 17, 18,19, 20; ст. 107;

116 п. 7).

Конституційні норми при забезпеченні національної безпеки не допускають обмеження прав і свобод громадян, виконання ними своїх обов'язків, крім випадків, передбачених чинним законодавством.

Закони в галузі національної безпеки за своїм політико-правовим змістом, предметом правового регулювання та юридичною силою займають після Конституції особливе місце, органічно розвивають, продовжують її.

Цим законам відводиться надзвичайно важлива роль у забезпеченні конституційного регулювання суспільних відносин, що складають у процесі захисту національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. Такі закони входять безпосередньо в систему конституційного законодавства України. Їх політико-правовий зміст визначений, в першу чергу, найважливішим політико-правовим документом України – Конституцією України. Саме Конституцією визначається, який закон слід видати у галузі національної безпеки, відповідно з яким має бути розвинута та чи інша її стаття.

Проте слід зазначити, що конституційні закони на відміну від Основного Закону своїм регламентуючим впливом охоплюють не всю конституційну матерію, а лише окремі, до того ж найважливіші її сфери (сторони), де їх важливість і зокрема суспільних відносин, що складаються у галузі національної безпеки, де необхідність їх юридичної фіксації саме у формі конституційних законів прямо визначається Конституцією України.

Необхідність прийняття конституційних законів у галузі національної безпеки обумовлюється не тільки предметом конституційного права, але функціональними можливостями самої Конституції як Основного Закону, яким врегульовуються відповідні суспільні відносини у галузі національної безпеки лише певним чином.

Характеризуючи найбільш вагомі риси юридичної природи законів у галузі національної безпеки, слід відзначити наступне: по-перше, це закони з огляду їх соціально-політичної значущості після Конституції посідають особливе місце і утворюють відносно самостійний нормативно-правовий масив взаємопов'язаних актів, якими регулюються відносини у галузі національної безпеки; по-друге, закони у галузі національної безпеки мають пріоритет перед звичайними законами; по-третє, закони у галузі національної безпеки мають чітко окреслену сферу регулювання; по-четверте, за змістом і функціональним призначенням закони у галузі національної безпеки носять комплексний характер з досить широкою сферою застосування; по-п'яте, для них характерна підвищена стабільність і приватні строки дії; по-шосте, їм притаманна конкретно регулятивна дія, тобто реалізація норм у правовідносинах, що мають місце у галузі національної безпеки.

Серед нормативних актів в галузі національної безпеки необхідно виділити такі закони: Закон України «Про оборону України» (1991 р.); Закон України «Про міліцію» (1991 р.); Закон України «Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України» (1992 р.); Закон України «Про Службу безпеки України» (1992 р.); Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» (1992 р.); Закон України «Про основи національної безпеки України» (2003 р.); Закон України «Про правовий режим воєнного стану» (2000 р.); Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» (2000 р.); Закон України «Про Раду національної без-

пеки і оборони України» (1998 р.); Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» (2003 р.); Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (2010 р.).

Прийняття цих нормативних актів слід розглядати як надзвичайно важливий крок на шляху створення нормативно-правової бази у галузі національної безпеки. Ці закони встановлюють фундаментальні правові засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності української держави та суспільства.

Прийняття Закону України «Про основи національної безпеки України» сприяє також проведенню виваженої державної політики щодо забезпечення національної безпеки на підставі реалізації, визначених цим Законом основних принципів її формування і проведення: пріоритет прав і свобод людини і громадянина; верховенство права; пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів; своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів потенційним загрозам; чітке розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки; демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією держави та інші структурами в системі національної безпеки; використання в інтересах України міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки¹.

Виняткове значення, як відомо, набуває нині для України проблема захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави. Враховуючи виняткове значення цієї проблеми Законом України «Про основи національної безпеки України» визначені також пріоритети національних інтересів України: гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина; розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів; захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України; зміцнення політичної і соціальної стабільності в суспільстві; забезпечення розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, гарантування вільного розвитку, використання захисту російської, інших мов національних меншин України; створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення; збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку; забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громад суспільства, збереження навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів; розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу Українського народу, зміцнення фізичного здоров'я нації, створення умов для розширеного відтворення населення; інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір євроатлантичний безпековий простір; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин іншими державами світу в інтересах України.

Виходячи із зазначеного, під загрозою національній безпеці України слід розуміти явні або потенційні зміни її конституційного ладу, втрата суверенітету та політичної незалежності. Оцінка явної або потенційної загрози є одним із найпріоритетніших завдань при розробці політики національної безпеки Української держави.

Таким чином, курс держави, який забезпечує національну безпеку з метою створення сприятливих умов для суспільного розвитку, а також забезпечення стану захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішньої і внутрішньої загрози може бути названий політикою національної безпеки. Основна мета і зміст якої полягають у забезпеченні захисту життєво важливих інтересів України, а в кінцевому підсумку – вільного розвитку особи і процвітанні всього суспільства та держави.

1. *Правові* основи військового будівництва та військово-цивільних відносин: Збірник законодавчих актів з питань національної безпеки і оборони // Ред. рада: Г.К. Крючков (голова), Б.П. Андресюк, В.П. Горбулін та ін. – К.: Парламентське вид-во, 2005. – С. 78.